

Antysemityzm – kluczowe zagadnienia

Pakiet edukacyjny

Łukasz Opozda

Centrum Badań Holokaustu, Uniwersytet Jagielloński

Kraków

styczeń 2009

Opracowano w ramach projektu
"Badanie postaw wobec Żydów i stosunku do ich dziedzictwa,
współpraca z lokalnymi partnerami w wybranych 15 miejscowościach, edukacja dla tolerancji",
realizowanego przez Fundację Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego
dzięki wsparciu Fundacji im. Stefana Batorego.

Wstęp

Antysemityzm jest problemem złożonym i trudnym do przekazania młodzieży szkolnej. Kontrowersyjność tego zespołu zagadnień nie zwalnia z podejmowania tej tematyki podczas zajęć z młodzieżą, tym bardziej, że walka z tego rodzaju uprzedzeniami jest zadaniem, z którym powinna zmierzyć się szkoła i nauczyciele oraz wychowawcy, na których spoczywa szczególna odpowiedzialność za socjalizację młodego człowieka i przygotowanie go do funkcjonowania w wielokulturowym społeczeństwie. Jeśli nie podejmiemy walki z niechęcią i nietolerancją w stosunku do osób innej narodowości i wyznania, możemy założyć, że postawy te ulegną wzmocnieniu. Brak reakcji oznaczać może bowiem przyzwolenie na patologię, a młody człowiek, dorastający i uczący się odróżniać zachowanie dobre od złego, będzie - nie natrafiając na opór - odnosił mylne wrażenie, że jego nienawiść jest akceptowana i uzyskuje pozytywną sankcję. Z drugiej strony, agresja może ulegać rozprzestrzenieniu, zwracając się ku kolejnym aktorom życia społecznego, np. mniejszościom kulturowym i seksualnym oraz stając się dla innych wzorem do naśladowania, zwłaszcza jeśli zjawisku temu towarzyszy fascynacja kultem siły i brutalności. Kolejnym zagrożeniem, jakie napotykamy w pracy z młodzieżą może być konkurencja dla pozytywnego wzorca ze strony osób i organizacji, budujących trzon swego światopoglądu na uprzedzeniach (np. formacji skrajnej prawicy, ugrupowań para faszystowskich, inspirowanych się ideologią faszystowską, zwłaszcza w jej nazistowskiej formie), starające się w ten sposób zaimponować potencjalnym członkom i sympatykom. W tym celu należy rozpoznać zjawisko antysemityzmu, jego genezę, przejawy oraz typowe związane z nim zachowania i nauczyć się skutecznie im przeciwdziałać. Założenia te przyświecały powstaniu niniejszego materiału edukacyjnego, skierowanego do nauczycieli i osób pracujących z młodzieżą, stykających się z problemem ksenofobii, w tym ze szczególną jego odmianą, jaką jest dyskryminacja osób narodowości żydowskiej. Z racji obszernej podstawy programowej i obowiązków wynikających z jej realizacji, analiza zagadnienia antysemityzmu przewidziana jest jako zadanie do realizacji w ramach zajęć z historii, wiedzy o społeczeństwie, religii lub lekcji wychowawczych. Ponieważ przewidziany jest w tych zajęciach aktywny udział uczniów, optymalnym rozwiązaniem byłoby poświęcenie jednej lub dwóch godzin lekcyjnych na realizację programu. Możliwym jest również sygnalizowanie poszczególnych wątków i omawianie ich w powiązaniu z aktualnie analizowanymi zagadnieniami (np. antysemityzm nowoczesny w połączeniu z poznawaniem ideologii nazistowskiej i historii III Rzeszy, kwestie antysemityzmu tradycyjnego w powiązaniu z rozwojem chrześcijaństwa i jego relacji z innymi

Opracowano w ramach projektu
"Badanie postaw wobec Żydów i stosunku do ich dziedzictwa,
współpraca z lokalnymi partnerami w wybranych 15 miejscowościach, edukacja dla tolerancji",
realizowanego przez Fundację Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego
dzięki wsparciu Fundacji im. Stefana Batorego.

kultami religijnymi, zwłaszcza w epoce średniowiecza, antysemityzmu współczesnego w odniesieniu do charakterystyki konfliktu bliskowschodniego po utworzeniu w 1948 roku państwa Izrael). Program może być również realizowany w ramach tak zwanych ścieżek międzyprzedmiotowych przez nauczycieli różnych przedmiotów (np. przejawy antysemityzmu religijnego prezentuje katecheta, antysemityzm nowoczesny – historyk lub nauczyciel WOS), przy założeniu zgranej koordynacji działań, która zapewni uczniom możliwość logicznego przyswojenia całości. Materiał ułożony został według następującego porządku:

- definicja pojęcia „antysemityzm” i wskazanie jego genezy,
- prezentacja trzech głównych nurtów antysemityzmu: tradycyjnego, nowoczesnego i nowego (współczesnego),
- typowe przejawy antysemityzmu, prowadzące w praktyce do izolacji i wykluczenia oraz postrzegania Żyda jako obcego; propozycje argumentacji wykorzystywanej w dyskusji i pracy z młodzieżą, które mogą pomóc pokonać uprzedzenia i zracjonalizować bazujące na stereotypie lub nieświadomym negatywnym przekazie reakcje; teksty źródłowe; ćwiczenia; kwestie do dyskusji.

Ze względu na objętość i charakter niniejszego materiału nie jest on wyczerpującym studium problematyki. Mogą pojawić się w nim uproszczenia, podczas gdy pewne sprawy zostały jedynie zasygnalizowane. Dla wszystkich, którzy odczuwają niedosyt obcowania z tematyką antysemityzmu, wskazówką będzie zestaw pozycji bibliograficznych zamieszczony na końcu opracowania.

Pojęcie „antysemityzm”

Pojęcie „antysemityzm” zostało wprowadzone do dyskursu i świadomie użyte w sensie określenia postawy charakteryzującej się niechęcią do ludności żydowskiej przez Niemca, Wilhelma Marra, około roku 1880 w pracy zatytułowanej: *Der Sieg des Judentums über das Germanentum*¹. Z czasem, pojęciem tym zaczęto określać wszelkie typy poglądów i zachowań demonstrujących negatywny stosunek do Żydów, wynikający z uprzedzeń natury religijnej, kulturowej, ekonomicznej, politycznej i etnicznej, mimo, iż samo pojęcie było nieprecyzyjne i nie odnosiło się - wskazując całą semicką rodzinę etniczno-językową - jedynie do Żydów. W miarę pojawiania się kolejnych odmian antysemityzmu, wyróżniono trzy

---

¹ F. de Fontette, *Historia antysemityzmu*, wyd. I, Wydawnictwo Siedmiogród Wrocław 1992, s. 7.

jego rodzaje, według których zaczęto klasyfikować wszelkie jego przejawy. Za najstarszy rodzaj antysemityzmu uznany został **antysemityzm tradycyjny**, zakorzeniony w przesłankach natury religijnej. Obok antysemityzmu tradycyjnego bardzo istotnym, chociaż kształtującym się później był **antysemityzm nowoczesny**, bazujący na teorii spiskowej dziejów. Sugerował on, że Żydzi, dzięki wpływom politycznym, ekonomicznym i kulturowym dążą do panowania nad światem i ludzkością, co ma wynikać z realizacji koncepcji narodu wybranego przez Boga Jahwe. Ostatnią, stosunkowo najmłodszą wersją antysemityzmu jest **antysemityzm współczesny**², którego genezę zapoczątkował konflikt izraelsko – arabski na Bliskim Wschodzie. Narodził się on jako wyraz antypatii w stosunku do Żydów odnoszących sukcesy w zmaganiach z ludnością arabską i jest on charakterystyczny dla syndromu solidarności z ofiarą, bez względu na przyczynę jej cierpienia, szczególnie żywego w środowiskach lewicowych.

Antysemityzm tradycyjny

Najczęściej pojawiającymi się motywacjami antysemityzmu tradycyjnego są: wiara w ukrzyżowanie Chrystusa przez Żydów oraz przypisywanie winy za tę zbrodnię całej populacji żydowskiej, projekcja nienawiści wynikającej z bogobójstwa na wszystkie przeszłe, obecne i przyszłe pokolenia wspólnoty żydowskiej, zarzut dokonywania mordu rytualnego, którego ofiarą padają chrześcijańskie dzieci, wreszcie nienawiść w stosunku do gojów (pogan, nie-Żydów), którą ma implikować *Talmud*. Spróbujmy pokrótce scharakteryzować te determinanty antysemityzmu tradycyjnego. Umierający na krzyżu Bóg, cierpiący straszliwe męki za grzechy świata, jest bardzo często postrzegany nie jako ofiara grzeszników, którzy swoimi winami zmusili go do tego heroicznego czynu, lecz bezpośrednich sprawców, mieszkańców Jerozolimy, Żydów, którzy uznali go za uzurpatora oraz przez Judasza, ucznia, który zdradził mistrza. Pozytywnie waloryzowane jest natomiast często zachowanie namiestnika rzymskiego w Judei, Poncjusza Piłata, czyli tego, który – jak podkreślają sami

---

² Wszystkie trzy gatunki antysemityzmu rozróżniam i definiuję za: H. Datner – Śpiewak, *Struktura i wyznaczniki postaw antysemickich*, w: *Czy Polacy są antysemitami? Wyniki badania sondażowego*, red. I. Krzemińskiego, Oficyna Naukowa Warszawa 1996, s. 27-64, I. Krzemiński, *O Żydach i antysemityzmie po 10 latach*, w: *Antysemityzm w Polsce i na Ukrainie: raport z badań*, red. I. Krzemińskiego, Scholar Warszawa 2004, s. 15-170, a zwłaszcza strony: 15-16, 20-22.

członkowie Sanhedrynu oraz najwyższy kapłan – był jedyną osobą mogącą wydać wyrok śmierci na Jezusa. Gest umycia rąk odbierany jest jako wyraz biernego sprzeciwu, gdy tymczasem urzędnika rzymskiego stać było na ocalenie życia Chrystusowi. Tymczasem zarówno zachowanie Piłata, jak i reakcje tłumu - który inaczej wyobrażał sobie zbawiciela, odbierając Jezusa nie jako Mesjasza lecz bluźniercę i spodziewając się wodza, nie nauczyciela, głoszącego niezrozumiałe nauki – musiały mieć – jeśli wczytamy się w treść Ewangelii, taki przebieg, aby Jezus mógł powiedzieć, konając: *wykonało się*. Podstawa religii chrześcijańskiej, czyli nauczanie Jezusa Chrystusa zawarte w czterech Ewangeliach, nie pozostawia złudzeń, że Mistrz z Nazaretu przepowiadał przynajmniej trzykrotnie swoją śmierć (św. Mateusz, XVI; 21-24, XVII; 22-24, XX; 17-20)³ przygotowując na nią swoich uczniów i naśladowców oraz tłumacząc im cel swojego doczesnego pielgrzymowania. Wskazał on również w rozmowie z Bogiem Ojcem gotowość poddania się straszliwej męce (modlitwa w ogrójcu, św. Łukasz, XXII; 41-43). Nauczał ponadto miłować bliźnich, nawet tych, których poczytujemy za swoich wrogów (św. Mateusz, V; 43-48). Czy zatem prawdziwy chrześcijanin, wbrew nauce Jezusa i jego wybaczącej postawie, ma prawo nienawidzić i gardzić swoimi „starszymi braćmi w wierze”? Podobnie, nie sposób motywować nienawiści do Żydów posądzanych o ukrzyżowanie Chrystusa gorliwością wiary, bowiem Kościół Katolicki w *Deklaracji o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich „Nostra aetate”* nie tylko ubolewa z powodu przejawów antysemityzmu, ale nakazuje katolikom traktować społeczność żydowską z miłością okazywaną braciom. Zabrania również wiernym wysuwania oskarżeń o bogobójstwo we współczesnych wzajemnych relacjach. Obok pożytki w postaci przekazów dotyczących męczeństwa Jezusa, umierającego śmiercią hańbiącą, krzyżową (portretowaną np. w inscenizacjach pasyjnych), pojawia się jeszcze jedna wersja – symbolicznego, metafizycznego – uśmiercania chrześcijańskiego Boga, która – podobnie jak Jego ofiara za grzechy świata i akt odkupienia – może realizować się codziennie. Chodzi o profanację Hostii, mistycznego ciała Chrystusa, które pozostawił on na pamiątkę swoim wiernym pod postacią chleba (opłatka), który po konsekracji staje się świętością. Poprzez tę profanację (kradzież Hostii, jej bezczeszczenie, łamanie, nakłuwanie, topienie, deptanie itp.) Żydzi mogli dokonywać ciągłego bogobójstwa i po raz kolejny symbolicznie okaleczać i mordować Boga ukrytego pod postacią chleba. Działania te miały stać się celowe od 1215 roku, bowiem wówczas podniesiono do rangi dogmatu transsubstancjację, czyli symboliczne przemienienie chleba i wina w ciało i krew Chrystusa podczas Eucharystii.

---

³ Wszystkie wskazówki dotyczące fragmentów czerpanych z Pisma Świętego pochodzą z: *Pismo Święte Nowego Testamentu*, wyd. I, PAX, Warszawa 1958.

Kolejnym bardzo istotnym składnikiem antysemityzmu tradycyjnego był mord rytualny, którego mieli dokonywać Żydzi dla celów kultowych. W kręgu kultury europejskiej oskarżenie to pojawiło się po raz pierwszy w 1144 na terenie Anglii w hrabstwie Norwich. Inkryminowane czyny były bardzo poważne, bowiem społeczności żydowskiej zarzucano morderstwo chrześcijańskiego dziecka, chłopca o imieniu William, którego krew miała zostać wykorzystana do sporządzenia macy. Maca była tradycyjnym posiłkiem spożywanym przy okazji święta Paschy, przypadającego w czasie trwania miesiąca nisan, będącego pamiątką wyprowadzenia Żydów z niewoli egipskiej. Utrzymywano, że do jej wypieku niezbędna jest krew chrześcijańskiego dziecka, którą Żydzi zdobywają porywając i zabijając je. Z czasem legenda (bowiem już w średniowieczu ustalono, że jest to postępowanie niezgodne z tradycją, rytuałem i religią żydowską), ulegała modyfikacjom i okazywało się, że wyznawcy judaizmu mają potrzebować krwi niewinnych chrześcijan nie tylko do uczczenia święta Paschy, ale również celem sporządzania preparatów medycznych i paramedycznych. Te fałszywe pogłoski kosztowały wielu Żydów życie, zdrowie i utratę bezpieczeństwa. Całe wspólnoty poddawane były szykanom. Bardzo często, przy okazji odkrycia morderstwa chrześcijańskiego chłopca lub młodzieńca, dokonywano krwawej rzezi lub pogromu zamieszkujących na danym terenie Żydów (np. Fulda 1235 r., Valreas 1247 r., Saragossa 1257 i 1267 r., Monachium 1285 r., Wielkie Księstwo Badenii 1331 r., czy Jampol 1756 r.). Świat chrześcijański w swojej oświeconej warstwie od razu zareagował na te oszczerstwa w sposób zdecydowany i prawidłowy; cesarz Fryderyk II Hohenstauf w złotej bulli z lipca 1236 roku uwolnił Żydów od stawianych im zarzutów o mord rytualny. Papież Innocenty IV w 1247 roku, a następnie w 1253 roku osobnymi bullami tłumaczył absurdalność tego rodzaju oskarżeń, traktując je jak kalumnie i grożąc najwyższymi sankcjami powtarzającym je, z klątwą włącznie. Podobnie w bulli z 1272 roku, żądając w postępowaniach przeciwko Żydom dowodów potwierdzających popełnienie zbrodni rytualnej oraz zakazując wydawania wyroków wyłącznie na podstawie oświadczeń chrześcijan, papież Grzegorz X oczekiwał (nie wierząc, by było to możliwe) przyłapania Żydów na gorącym uczynku i informował o niegodnych zachowaniach swoich wiernych, którzy wykorzystywali mit mordu rytualnego celem szybkiego wzbogacenia się (ukrywanie dzieci i stosowanie szantażu finansowego). Pomimo dowiedzionej ponad wszelką wątpliwość fałszywości wysuwanych pod adresem wspólnoty żydowskiej oskarżeń o dokonywanie zabójstw na tle religijnym oraz radykalnej zmiany w podejściu do relacji chrześcijańsko – żydowskich, zainicjowanej przez Sobór Watykański II i dokument *Nostra aetate*, przeświadczenie to pokutuje jeszcze w świadomości

Opracowano w ramach projektu
"Badanie postaw wobec Żydów i stosunku do ich dziedzictwa,
współpraca z lokalnymi partnerami w wybranych 15 miejscowościach, edukacja dla tolerancji",
realizowanego przez Fundację Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego
dzięki wsparciu Fundacji im. Stefana Batorego.

osób żywiących niechęć do wyznawców judaizmu oraz osób o stosunkowo niskim wykształceniu⁴.

Zdarza się również, że antysemityzm tradycyjny czerpie pożywkę z interpretacji jednej z podstawowych ksiąg religijnych judaizmu, czyli *Talmudu*. Osoby podzielające uprzedzenie do Żydów utrzymują – często kierując się wiadomościami zawartymi w starszych opracowaniach (ks. dr S. Trzeciak, ks. J. Kruszyński, ks. A. Pranajtis) - że powstał on w celu izolacji Żydów od innych nacji i systemów religijnych, zwłaszcza chrześcijan, utrzymania jedności wiary i tradycji oraz podkreślenia żydowskiej wyjątkowości i mesjańskiego posłannictwa o narodzie wybranym przez Jahwe do panowania nad światem. Jednocześnie podkreśla się fakt, że Talmud ma służyć przede wszystkim dyskredytacji wiary chrześcijańskiej oraz lżeniu głównych postaci świętych dla tego systemu religijnego z Jezusem Chrystusem i Maryją, Matką Boską na czele. Podnosi się szczególnie zasady etyczne wypływające z egzegezy Talmudu, które mają nakazywać Żydom skrajnie negatywną postawę wobec gojów (pogan) oraz stosowanie podwójnych standardów moralnych – innych wobec członków swojej wspólnoty religijnej, innych wobec wyznawców religii konkurencyjnych. Żyd wyznający zasady Talmudu ma prawo ich bezkarnie gnębić, oszukiwać, wykorzystywać, podporządkowywać realizacji własnych celów i interesów, ogólnie rzecz ujmując – ma prawo traktować nie-Żydów w sposób instrumentalny.

Antysemityzm nowoczesny

Antysemityzm nowoczesny zakłada istnienie wymyślanego wroga, któremu przypisuje się winę za wszystkie nieszczęścia i niepowodzenia, oddalając w ten sposób odpowiedzialność i konieczność samodzielnego działania oraz konsekwentnego kształtowania swojego losu. Wróg jest najczęściej przemożny, wszechwładny i wszechobecny, a walka z jego zamiarami staje się beznadziejna i bezsensowna. Determinizm tego sposobu myślenia jest tak duży, że czegokolwiek nie uczyniłaby osoba przekonana o istnieniu światowego spisku, zakłada ona z góry, że nie przyniesie to pożądanego rezultatu, jeśli nie będzie zgodne z działaniami tych, którzy faktycznie światem rządzą. Oczywiście spisek polega na tym, aby działać zakulisowo, wywierając wpływ niepostrzeżenie, dzięki możliwościom gospodarczym i politycznym. Do odegrania roli kozła

---

⁴ Podstawą dla rozważań o podstawach antysemityzmu tradycyjnego jest następująca publikacja: F. de Fontette, *Historia antysemityzmu*, wyd. I, Wydawnictwo Siedmiogród Wrocław 1992, s. 54-63.

ofiarnego, którego można by obwinić za wszelkie niepowodzenia, doskonale nadawali się Żydzi. Korzeniami, które zasilają swoimi sokami kolejne dzieła wykorzystujące teorię spiskową dziejów (np. *Międzynarodowy Żyd* Henry'ego Forda) z udziałem Żydów, są słynne, cieszące się w antysemitycznych kręgach niesłabnącym powodzeniem *Protokoły mędrców Syjonu*. Publikacja ta jest wzorowanym na pamflecie Maurice'a Joly'ego *Dialogue aux enfers entre Montesquieu et Machiavel* (Bruksela 1864) falsyfikatem. Wszelkie próby nadania jej pozorów autentyczności i przypisania autorstwa prominentnym działaczom ruchu syjonistycznego, z jego twórcą, Teodorem Herzlem na czele, zostały dzisiaj ostatecznie zdyskredytowane. Nie jest to, jak twierdzą wrogowie narodu żydowskiego, owoc tajnych wykładów w Bazylei, wygłoszonych przy okazji pierwszego Kongresu zwolenników ruchu syjonistycznego, lecz prowokacja carskiej tajnej służby, *ochrany*, przygotowana przez Mathieu Gołowińskiego pod koniec 1900 lub na początku 1901 roku za przyzwoleniem jej najwyższych funkcjonariuszy. Mająca skompromitować postępowe i rewolucyjne siły reformatorskie walczące z samodzierżawiem w carskiej Rosji poprzez skojarzenie ich w powszechnym odbiorze z nienawistnym społeczeństwem rosyjskim Żydami (silne nastroje antysemityczne), publikacja ta kumuluje wszystkie podstawowe negatywne stereotypy Żyda. Niesamowicie bogaty Żyd, trzymający w swym ręku władzę nad finansami świata, może, na szkodę nie-Żydów (gojów) wzniecać kryzysy prowadzące do ich ruiny, chętnie subsydiując ruchy rewolucyjne i nie żałując funduszy na wojny między gojami. Żydowskie macki sięgają wszędzie. Żydzi dyrygują niejawnie i z ukrycia siłami politycznymi na całym świecie – tylko pozornie pozostają one względem siebie w konflikcie, tworząc spektakl rywalizacji wyborczej i gromadząc się następnie w lożach masońskich kontrolowanych przez Żydów. Żydowskie wpływy w dziedzinie gospodarki, idei i kultury są coraz większe, dzięki zdobywaniu przez nich pozycji na wszystkich szczeblach sektora edukacyjnego, z akademickim na czele, oddziaływaniu na wychowanie (w duchu demoralizacji nie-żydowskiej młodzieży) i walce z nauką Kościoła Katolickiego. Wszystko to podporządkowane jest nadrzędnemu celowi – panowaniu narodu żydowskiego nad globem ziemskim. Panowaniu temu poddałoby się goje, którzy upatrywaliby w nim wybawienie od zawieruchy społeczno – politycznej i permanentnej zapaści ekonomicznej. Mimo, iż państwo to byłoby opresyjne i reglamentujące osobiste wolności, to jednak byłoby ono znośne za sprawą realizacji ideałów socjalistycznych, zwłaszcza równości i braterstwa. *Protokoły mędrców Syjonu* stały się obowiązkową lekturą w kanonie wszystkich autorów kolejnych *biblii nienawiści*, wykorzystujących utrwalone uprzedzenia w stosunku do Żydów. Bardzo często czyniono to celowo, z premedytacją prowadząc do wzmocnienia dyskryminacji, a nawet chęci eksterminacji Żydów (*vide* polityka

Opracowano w ramach projektu
"Badanie postaw wobec Żydów i stosunku do ich dziedzictwa,
współpraca z lokalnymi partnerami w wybranych 15 miejscowościach, edukacja dla tolerancji",
realizowanego przez Fundację Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego
dzięki wsparciu Fundacji im. Stefana Batorego.

hitlerowskich Niemiec). Obok *Międzynarodowego Żyda*, zbioru artykułów Henry'ego Forda opublikowanych w 1920 roku na łamach *The Dearborn Independent*, szczególnie groźną publikacją, nawołującą do nienawiści rasowej i piętnującą Żydów było *Mein Kampf* Adolfa Hitlera. Irracjonalna teoria o rzekomym dążeniu Żydów do panowania nad światem, ich rola w globalnym spisku, działanie na szkodę Niemiec i przeświadczenie o kontrolowaniu przez nich finansów i polityki posłużyło do rozpętania kampanii antyżydowskiej, która w ostatecznym bilansie zamknęła się liczbą ofiar przekraczającą sześć milionów istnień ludzkich⁵.

Nowy antysemityzm

Ostatnią, stosunkowo najmłodszą odmianą antysemityzmu jest antysemityzm współczesny. Jego geneza tkwi w konflikcie izraelsko – arabskim na Bliskim Wschodzie. Powstanie państwa Izrael spowodowało zbrojną reakcję muzułmańskich państw ościennych, które zdecydowanie sprzeciwiały się woli Organizacji Narodów Zjednoczonych i nie przyjmowały do wiadomości, że Żydzi - po wielowiekowym okresie życia w diasporze (rozproszeniu) - pragną powrócić na tereny, na których w epoce starożytnej znajdowało się ich państwo, rozciągające się na terenie Ziemi Kanaan, czyli - według ich wierzeń - Ziemi Obiecanej im przez Boga Jahwe, skąd zostali wygnani przez Rzymian, przegrawszy powstania i walkę o niezależny byt. Ogłoszenie przez Izrael 14-ego maja 1948 roku Deklaracji Niepodległości wywołało natychmiastową reakcję zbrojną Syrii, Libanu, Iranu, Iraku, Arabii Saudyjskiej i Egiptu. Państwa te - obok namiastki państwa palestyńskiego, jaką stała się Organizacja Wyzwolenia Palestyny Jasera Arafata - stały się trzonem koalicji antyizraelskiej w kolejnych konfliktach, zwłaszcza podczas wojny sześciodniowej (1967 r.) i wojny Jom Kippur (1973 r.). Państwo izraelskie, mimo, iż dopiero tworzące swoje struktury, oddziały militarne i budujące swoją pozycję w stosunkach międzynarodowych, zwyciężało napastników. Nawet proces pokojowy zainicjowany na przełomie 1978/1979 roku nie przyniósł trwałego pokoju, o czym świadczą kolejne powstania palestyńskie zwane *intifadami*, które dotyczą i rozgrywają się zwłaszcza na terytoriach spornych (Strefa Gazy i Zachodni Brzeg Jordanu, Jerozolima). Ciągłe aktywne na terenie podzielonego państwa palestyńskiego ugrupowanie fundamentalistyczne *Hamas*, posługujące się metodami

---

⁵ Informacje na temat *Protokołów mędrców Syjonu* i ich wpływu na rozwój nastrojów antysemickich oraz roli inspirującej dla dzieł o podobne treści zaczerpnąłem z: J. Tazbir, *Protokoły mędrców Syjonu. Autentyk czy falsyfikat*, Iskry Warszawa 2003, s. 31-89.

terrorystycznymi, powoduje, że także dzisiaj Strefa Gazy jest objęta konfliktem i regularnymi działaniami wojennymi. Niemniej jednak błędnym byłoby mniemanie, że antysemityzm współczesny to niechęć żywiona do obywateli państwa Izrael tylko przez arabskich mieszkańców Bliskiego Wschodu. Nastroje antyżydowskie udzieliły się mieszkańcom Europy, zwłaszcza tym o orientacji lewicowej, którzy podchodzą do tego konfliktu w sposób emocjonalny. Ze względów uczuciowych oraz w zgodzie z tradycyjnym etosem lewicowym stają oni bowiem po stronie słabszego, obwiniając o jego krzywdę silniejszego, zwycięzcę. Solidarność ze słabszym nakazuje – wbrew logice i na przekór faktom wskazującym jasno, po której ze stron leży geneza konfrontacji – utożsamiać się z Palestyńczykami, a w konsekwencji, przeciwstawiać się i krytykować postępowanie Izraela. Często ma to także swoje pośrednie determinanty w sympatiach, bądź antypatiach żywionych do Stanów Zjednoczonych, tradycyjnego sojusznika Izraela, które rzutuje się na relacje z państwem żydowskim.

Inne przejawy nastrojów antysemickich – dekonstrukcja mitów

Istotną rolę w powstawaniu mitów na temat narodu żydowskiego odegrał również zespół przeświadczeń – silnie skorelowany z dwoma pierwszymi gatunkami antysemityzmu – w świetle którego Żydzi i chrześcijanie (mający być głównym celem nienawiści wyznawców judaizmu) są odwiecznymi wrogami, zaś stroną odpowiedzialną za konflikt i nieustannie szkodzącą są właśnie Żydzi. Potrzeba wroga, jednoczącego i budującego wspólnotę oraz pozwalającego poczuć się zwolnionym z odpowiedzialności za niepowodzenia bądź wytłumaczyć zjawiska dotkliwe, których powody trudno byłoby pojąć, spowodowała, że Żyd stał się wdzięcznym obiektem nienawiści. Dlatego też stosunkowo łatwo, zwłaszcza w czasach kryzysu, tragedii, zwątpienia i epidemii, było poszukującym winnych nieszczęścia osobistego lub rodzinnego bądź zarazy zbierającej żniwo wśród mieszkańców średniowiecznej i wczesnonowożytnej Europy, uwierzyć w pogłoskę, że winni są Żydzi, którzy zatruli wodę w studniach lub, wykorzystując siły nadprzyrodzone, doprowadzili do epidemii dotykającej jakoby tylko chrześcijan, oszczędzając Żydów. Jakże trudno było wówczas racjonalnie ocenić i wziąć pod uwagę rzeczywiste przesłanki większej odporności Żydów na choroby, wynikającej choćby z większej troski o higienę osobistą, czy diety bogatszej w witaminę C, naturalnie wspomagającą układ immunologiczny człowieka i substancje bakteriobójcze (wykorzystywanie cebuli i czosnku w przygotowywanych posiłkach). Niezwykle istotne w antysemickiej ideologii jest napiętnowanie i izolacja.

Opracowano w ramach projektu
"Badanie postaw wobec Żydów i stosunku do ich dziedzictwa,
współpraca z lokalnymi partnerami w wybranych 15 miejscowościach, edukacja dla tolerancji",
realizowanego przez Fundację Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego
dzięki wsparciu Fundacji im. Stefana Batorego.

Dyskryminacja dokonywała się zwłaszcza poprzez znakowanie, poniżające traktowanie słowne i porównania, używanie obelg czy posługiwanie się fałszywymi stereotypami. Popularną formą było negatywne wyróżnianie, sugerujące, że byciem Żydem jest czymś wstydlivym, i że należy tę rzekomą hańbę obwieszczać otoczeniu i być widocznym dla innych obywateli. W tym celu praktykowane było umieszczanie na ubraniu w widocznym miejscu różnych znaków (żółte kółko lub gwiazda Dawida naszyte na odzieży, opaska). Chociaż szczególnie dotkliwe i - ze względu na ciągłą świeżość tych wydarzeń - relatywnie najlepiej pamiętane jest zachowanie hitlerowców w tym zakresie, to samo umieszczanie dystynkcji świadczących o żydowskim pochodzeniu danej osoby znane było już w czasów średniowiecza, kiedy to Sobór Laterański IV zmusił społeczność żydowską do noszenia żółtych kółek na odzieży. Historyczny rodowód ma również praktykowana do dnia dzisiejszego forma wykluczenia polegająca na używaniu, przywoływaniu i utrwalaniu złośliwych określeń, pojęć czy wyobrażeń. Czyni się tak poprzez nadawanie pejoratywnego znaczenia słowu *Żyd*, świadczące o braku wrażliwości i kultury oraz o uleganiu - nieświadomym często - uproszczeniom, które krzywdzą społeczność żydowską. Szczególnie często - praktykując „powszedni” antysemityzm i często nawet nie zdając sobie z tego sprawy, działając niejako odruchowo, zwyczajowo – zdarza się mówić o innym człowieku, że jest chciwy, skąpy jak Żyd. Ów stereotyp Żyda – bogacza, żyjącego jedynie celem gromadzenia, bez względu na stosowane środki czy też ofiary swej chciwości, a jednocześnie nie trudniącego się jakąkolwiek pracą fizyczną, przez co nie powinien on mieć prawa do rozporządzania znacznym majątkiem – jest wdzięcznym materiałem do krótkiej refleksji. Przekonanie o olbrzymiej miłości przedstawicieli narodu żydowskiego do pieniędzy, skarbów, kosztowności, papierów wartościowych etc. ma długą tradycję. Wypływa ono z szeregu ograniczeń i represji, jakim poddawani byli Żydzi. Osoby należące do tej wspólnoty nie miały prawa nabywania ziemi, a zatem jej uprawy, nie mogły korzystać z pracy chrześcijańskich niewolników, utrudniano im dostęp do służby publicznej. Dodatkowo, podlegając częstym prześladowaniom (wygnania, pogromy), które były dotkliwe i wiązały się najczęściej z opuszczeniem miejsca dotychczasowego zamieszkania, warunki egzystencji Żydów wymagały stosunkowo dużej mobilności i powodowały, że starali się oni inwestować w majątek ruchomy, który można było stosunkowo łatwo zabrać ze sobą podczas ucieczki. Dlatego też Żyd kojarzy się z osobą, która trudni się obrotem towarowo-pieniężnym, handlem, wymianą, kredytem lub pożyczką. Było to o tyle łatwe, że do XIII wieku oraz prób liberalizacji dokonanych przez św. Tomasza z Akwinu, trudnienie się pożyczaniem pieniądza a nawet handlem oraz czerpanie z tego tytułu korzyści było surowo zakazane przez religię

Opracowano w ramach projektu
"Badanie postaw wobec Żydów i stosunku do ich dziedzictwa,
współpraca z lokalnymi partnerami w wybranych 15 miejscowościach, edukacja dla tolerancji",
realizowanego przez Fundację Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego
dzięki wsparciu Fundacji im. Stefana Batorego.

chrześcijańską i groziło potępieniem. Formą fizycznej izolacji było getto, obszar zamkniętego, zwartej osadnictwa żydowskiego, który często stanowił osobną dzielnicę miejską. Getto posiadało alternatywne dla miejskich instytucje samorządowe, użytku publicznego - to tam koncentrowało się życie ekonomiczne, polityczne i kulturowe diaspory. Towarzyszyła temu nierzadko zamknięta formuła funkcjonowania. Ale izolacja nie ograniczała się tylko do terytorium getta. Słynne były ekscesy związane z pobytami młodzieży żydowskiej na uczelniach państwowych (*numerus clausus*, getto ławkowe). Nieutrzymywanie relacji i pogardliwe traktowanie było również odmianą towarzyskiego ostracyzmu, społecznej banicji, która sprowadzała Żydów do roli osób drugiej kategorii, nie mogących uczestniczyć w zarezerwowanych dla gojów uroczystościach czy przedsięwzięciach, powodując alienację zamiast prób szukania wspólnego *modus vivendi*.

Ćwiczenie:

Rozdaj uczniom kartki papieru formatu A5. Poproś, aby anonimowo zapisali z czym kojarzy im się określenie *Żyd*, jakie wzbudza w nich uczucia, z jakimi cechami im się kojarzy. Zwróć uwagę, aby podzielili stronę na dwie części i aby na jednej wypisali konotacje pozytywne, na drugiej negatywne. Ćwiczenie powinno trwać około 10 minut, chociaż w miarę potrzeby można wydłużyć czas pozostawiony do dyspozycji uczniów ponieważ pewne refleksje pojawią się spontanicznie a inne wymagać będą zastanowienia. Następnie zbierz kartki i przepisz pojawiające się określenia (jeśli się powtarzają to wystarczy jednokrotnie) na tablicy, zachowując podział na negatywne i pozytywne. Następnie dokonajcie wspólnie analizy. Zwracaj uwagę na następujące kwestie: czy zebrane określenia wynikają z doświadczeń osobistych osoby wypowiadającej się czy z informacji zasłyszanych? Jeśli są to informacje zasłyszane, to czy uważa ona powtarzaną relację za autentyczną i czy daje jej wiarę (czy osoba, która sformułowała dany sąd jest autorytetem dla odbiorcy)? W przypadku doświadczeń osobistych, w jakich okolicznościach (kontekście) pojawił się dany osąd? Czy określenie podlega generalizacji, czy jest przypisywane konkretnej osobie? Czy, jeśli jest to stereotyp (klisza), to odpowiada on - zdaniem formułującego go - prawdzie, pokrywa się z rzeczywistością? Czy żywione przeświadczenie można odnieść także do innych nacji, w tym Polaków? Jeśli nie, dlaczego? Czy jest ono krzywdzące? Dlaczego - twoim zdaniem - można negatywnie postrzegać Żyda, a nie inne narody? Czy dana wada zarezerwowana jest tylko dla wspólnoty żydowskiej? Czy nie wydaje Ci się to uproszczeniem i przeświadczeniem o podłożu rasistowskim, odbierającym ludziom prawo do czucia się równymi? Czy dyskryminacja ma podstawy racjonalne czy irracjonalne? Ile ma ona wspólnego ze zdefiniowanymi powyżej odmianami antysemityzmu? Jak byś się czuł, gdyby przytoczona negatywna cecha skojarzona została w powszechnym odbiorze ze słowem *Polak*, *Polacy*? Są to jedynie przykładowe pytania problemowe, które pomogą zaprojektować i poprowadzić tę część warsztatu. Staraj się zawsze włączać w dyskusję nad każdym indywidualnym przypadkiem jak największą liczbę uczestników. Pozwoli to na analizę postaw w zależności od miejsca zamieszkania i lokalnej tradycji oraz na wspólne formułowanie ocen i konstruowanie własnych argumentów, które obalą bądź podtrzymają zasadność danej tezy, przeświadczenia lub oceny. Wymiana poglądów, dyskusja, wzajemne uczenie się, zawsze prowadzą do większej otwartości.

Opracowano w ramach projektu
"Badanie postaw wobec Żydów i stosunku do ich dziedzictwa,
współpraca z lokalnymi partnerami w wybranych 15 miejscowościach, edukacja dla tolerancji",
realizowanego przez Fundację Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego
dzięki wsparciu Fundacji im. Stefana Batorego.

Teksty źródłowe do analizy podczas lekcji i zastosowania w polemice ze stereotypowym obrazem Żyda:

*Żydzi ukrzyżowali Chrystusa i w związku z tym nie może być mowy o wzajemnym pokoju, pojednaniu i przebaczeniu – w ten sposób – rozgrywając emocjonalne pseudo-argumenty - antysemita rzutują wydarzenia z bardzo odległej przeszłości na dzisiejsze relacje, próbując stworzyć pozory gorliwości religijnej stojącej za postawą nienawiści do Żydów. Tymczasem oficjalny dokument Kościoła katolickiego, *Deklaracja o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich (Nostra aetate)* głosi w odniesieniu do wyznawców judaizmu i ich religii:*

Zgłębiając tajemnicę Kościoła, święty Sobór obecny pamięta o więzi którą lud Nowego Testamentu zespolony jest duchowo z plemieniem Abrahama. Kościół bowiem Chrystusowy uznaje, iż początki jego wiary i wybrania znajdują się według Bożej tajemnicy zbawienia już u Patriarchów, Mojżesza i Proroków. Wyznaje, że w powołaniu Abrahama zawarte jest również powołanie wszystkich wyznawców Chrystusa, synów owego Patriarchy według wiary, i że wyjście ludu wybranego z ziemi niewoli jest mistyczną zapowiedzią i znakiem zbawienia Kościoła. Przeto nie może Kościół zapomnieć o tym, że za pośrednictwem owego ludu, z którym Bóg w niewypowiedzianym miłosierdziu swoim postanowił zawrzeć Stare Przymierze, otrzymał objawienie Starego Testamentu i karmi się korzeniem dobrej oliwki, w którą wszczepione zostały gałązki dziczki oliwnej narodów. Wierzy bowiem Kościół, że Chrystus, Pokój nasz, przez krzyż pojednał Żydów i narody i w sobie uczynił je jednością. Zawsze też ma Kościół przed oczyma słowa Apostoła Pawła odnoszące się do jego ziomków, "do których należy, przybrane synostwo i chwała, przymierze i zakon, służba Boża i obietnice; ich przodkami są ci, z których pochodzi Chrystus wedle ciała" (Rz 9,4-5), Syn Dziewicy Maryi. Pamięta także, iż z narodu żydowskiego pochodzili Apostołowie, będący fundamentami i kolumnami Kościoła, oraz bardzo wielu spośród owych pierwszych uczniów, którzy ogłosili światu Ewangelię Chrystusową. Według świadectwa Pisma świętego Jerozolima nie poznała czasu nawiedzenia swego i większość Żydów nie przyjęła Ewangelii, a nawet niemało spośród nich przeciwstawiło się jej rozpowszechnieniu. Niemniej, jak powiada Apostoł, Żydzi nadal ze względu na swych przodków są bardzo drodzy Bogu, który nigdy nie żałuje darów i powołania. Razem z Prorokami i z tymże Apostołem Kościół

Opracowano w ramach projektu
"Badanie postaw wobec Żydów i stosunku do ich dziedzictwa,
współpraca z lokalnymi partnerami w wybranych 15 miejscowościach, edukacja dla tolerancji",
realizowanego przez Fundację Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego
dzięki wsparciu Fundacji im. Stefana Batorego.

oczekuje znanego tylko Bogu dnia, w którym wszystkie ludy będą wzywały Pana jednym głosem i "służyły Mu ramieniem jednym" (Sf 3,9). Skoro więc tak wielkie jest dziedzictwo duchowe wspólne chrześcijanom i Żydom, święty Sobór obecny pragnie ożywić i zalecić obustronne poznanie się i poszanowanie, które osiągnąć można zwłaszcza przez studia biblijne i teologiczne oraz przez braterskie rozmowy. **A choć władze żydowskie wraz ze swymi zwolennikami domagały się śmierci Chrystusa, jednakże to, co popełniono podczas Jego męki, nie może być przypisane ani wszystkim bez różnicy Żydom wówczas żyjącym, ani Żydom dzisiejszym. Chociaż Kościół jest nowym Ludem Bożym, nie należy przedstawiać Żydów jako odrzuconych ani jako przeklętych przez Boga, rzekomo na podstawie Pisma świętego. Niechże więc wszyscy dbają o to, aby w katechezie i głoszeniu słowa Bożego nie nauczali niczego, co nie licowało z prawdą ewangeliczną i z duchem Chrystusowym. Poza tym Kościół, który potępia wszelkie prześladowania, przeciw jakimkolwiek ludziom zwrócone, pomnąc na wspólne z Żydami dziedzictwo, oplakuje - nie z pobudek politycznych, ale pod wpływem religijnej miłości ewangelicznej - akty nienawiści, prześladowania, przejawy antysemityzmu, które kiedykolwiek i przez kogokolwiek kierowane były przeciw Żydom. Chrystus przy tym, jak to Kościół zawsze utrzymywał i utrzymuje, mękę swoją i śmierć podjął dobrowolnie pod wpływem bezmiernej miłości, za grzechy wszystkich ludzi, aby wszyscy dostąpili zbawienia. Jest więc zadaniem Kościoła nauczającego głosić krzyż Chrystusowy jako znak zwróconej ku wszystkim miłości Boga i jako źródło wszelkiej łaski.**

(Źródło: <http://archidiecezja.lodz.pl/czytelni/sobor/drn.html>)

Żyd zawsze oszukiwał chrześcijan, co wynikało z jego natury, a przede wszystkim nakazów religijnych, każących wykorzystywać gojów – najczęściej formułujący to przeświadczenie podają, że źródłem tego rodzaju zachowania żydowskiego jest Talmud. Poniżej zamieszczone zostały fragmenty dotyczące etyki judaizmu autorstwa znakomitego religioznawcy Witolda Tylocha, odnoszące się konkretnie do tego zarzutu:

[...] W Talmudzie bowiem rozwinięto wszelkie konsekwencje wynikające z nakazów i przepisów moralnych zawartych w Biblii.

[...] W doktrynie etycznej judaizmu za podstawowe prawo ludzkie uważa się prawo człowieka do życia. Prawo to w świetle tej doktryny oznacza nie tylko pełne bezpieczeństwo życia, ale i ochronę życia oraz integralności ludzkiego ciała przed wszelkim zagrożeniem.

Opracowano w ramach projektu
"Badanie postaw wobec Żydów i stosunku do ich dziedzictwa,
współpraca z lokalnymi partnerami w wybranych 15 miejscowościach, edukacja dla tolerancji",
realizowanego przez Fundację Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego
dzięki wsparciu Fundacji im. Stefana Batorego.

Nawet samo podniesienie ręki na bliźniego, bez uderzenia, a więc zamiar pobicia piętnuje się jako czyn podły i niegodny [...].

[...] Z prawem tym łączy judaizm prawo do posiadania środków do życia. Jego doktryna zakazuje więc nie tylko kradzieży i rabunku naruszających cudzą własność, ale także wszelkiego naruszania środków utrzymania i egzystencji drugiego człowieka, np. poprzez wkraczanie nieuczciwymi metodami w jego sprawy zawodowe. [...] judaizm na podstawie interpretacji zawartej w Talmudzie wyklucza wszelkie rodzaje fałszu, podstępu, nieuczciwych praktyk w handlu i rzemiośle oraz przekręcania faktów i oszukiwania w interesach. Wymaga natomiast skrupulatnej uczciwości i sumiennego wypełniania obowiązków przez sprzedającego i kupującego.

[...] Etyka judaizmu chroni prawo człowieka do dobrego imienia, czci i sławy. Zakaz składania fałszywego świadectwa przeciw bliźniemu (Wyjśc. 20,16) i rozgłaszania fałszywych wieści (Wyjśc. 23,1) Biblia (Kapł.19,16) i Talmud pojmują też jako zakaz zniesławiania każdego bliźniego, a nie tylko swego współwyznawcy. Obejmuje on także każda najdrobniejszą niezyczliwą i nieprzyjazną uwagę o innym człowieku, co Talmud określa mianem „proch zniesławienia”. [...] Szczególnie należy uważać, aby nie urazić uczuć ludzi obcych, cudzoziemców i dlatego Talmud zakazuje przypominania im o obcym pochodzeniu, podobnie jak nawróconym grzesznikom nie wolno wypominać ich dawnych wykroczeń.

[...] Etyka judaizmu wiąże ściśle z przestępstwami słownymi wykroczenia, które nazywa genewat daat (dosł. „kradzież wiedzy, opinii”), co też oznacza oszustwo, polegające na przekręceniu faktów i fałszywym przedstawieniu prawdy, jak to czyni pewien siebie oszust lub naciągacz, aby doprowadzić swą ofiarę do tego, by działała wbrew swoim interesom. [...] Wszystkie tego rodzaju oszustwa, tak wobec Żydów, jak i nie-Żydów są uważane za przestępstwo i są zakazane, podobnie jak kłamstwo, gdyż już Biblia na to nie pozwala [...].

[...] Etyka judaizmu zakazuje nienawiści, co Biblia ujęła krótko: „Nie będziesz chował w swoim sercu nienawiści do swego brata” (Kapł. 19,17), a czemu judaizm nadał bardzo uniwersalne znaczenie, głosząc, że „kto nienawidzi jakiegokolwiek człowieka, nienawidzi tego, który rzekł słowo i świat zaistniał” (Sifure Zuta Bamidbar, 18). W ślad za Biblią, która łączy te zakazy (Kapł. 19,18) judaizm zakazuje pomsty i chowania urazy [...] **Zasada ta obejmuje nie tylko przyjaciół, ale i wrogów**, co stwierdzono już w Biblii [...].

[...] Przykazanie miłości bliźniego judaizm odnosi do wszystkich ludzi, nie uznając różnic społecznych i politycznych, a odróżnieniu Żydów od innych narodów nadaje tylko znacznie religijne, gdyż tak ten problem rozwiązywała już Biblia: „Jedno prawo i jeden przepis będzie dla was i dla cudzoziemca przebywającego z wami” (Liczb 15,16) „Sprawiedliwie sądzcie w sprawach, jakie macie ze swoim współplemieńcem i obcym przybyszem” (Powt. Pr. 1,16). Te biblijną postawę wobec nie-Izraelitów rozwinęto szerzej w Talmudzie, jak o tym świadczy wypowiedź Hillera: „ Bądź jako uczeń Aarona, który miłuje pokój i czyni pokój, który miłuje ludzi i przybliża ich do Tory” (Pirke Awot 1,12).

(Źródło: W. Tyloch, *Judaizm*, wyd. I, Warszawa 1987, s. 295-298, 302.)

Kolejne fragmenty zadają kłam tezie o powszechnej chciwości wyznawców judaizmu oraz ich żądzy władzy nad światem, jak i rzekomej religijnej sankcji dla tego typu zachowań. Oddajmy głos Witoldowi Tylochowi:

*[...] Wszystkie biblijne i talmudyczne zasady mające ochraniać prawa ludzkie złożyły się na przepisy judaizmu regulujące zasady sprawiedliwości. Wymagają one okazywania pomocy drugiemu człowiekowi, nawet własnym kosztem (TB, Sanhedrin 73q) oraz dostarczania mu środków, z których mógłby żyć. [...] W praktyce judaizmu jałmużna w formie pieniężnej, żywności, czy odzieży stała się jednym z podstawowych obowiązków codziennego życia. **Obowiązuje ona w stosunku do każdego, będącego w potrzebie, niezależnie od jego wiary i pochodzenia nie wyłączając nawet osobistych wrogów** [...] Najwyższą formą miłosierdzia i dobroczynności jest taka pomoc ubogim, która mogłaby rozwinąć ich społecznie użyteczną aktywność. Za taką pomoc uznaje się pożyczkę. Judaizm tym prawem obejmuje wszystkich ludzi, nie tylko Żydów. [...] Zakazane było pobieranie odsetek lub lichwy od pożyczki, aby nie dopuścić do upadku bliźniego (Wyjśc. 22,25-27, Kapł. 25,26). Nie wolno było dłużnikowi zabierać narzędzi, którymi zarabiał na swe utrzymanie (TB, Bawa Meczyja 115a). Jeśli dłużnik nie będzie w stanie spłacić zaciągniętego długu, to wierzyciel nie powinien się z nim spotykać, aby wprawiać go w dalsze zakłopotanie (Midrasz Szemot Rabba, 31,6).*

*[...] świętość wymaga panowania nad sobą polegającego nie tylko na powstrzymaniu się od złych czynów, ale i od wad oraz złych pragnień, które uważa się za gorsze niż złe czyny (TB Joma, 29a). **Do najgorszych wad zalicza się zawiść, chciwość, żądzę władzy i pychę, gdyż utrudniają współzycie społeczne i niweczą przydatność jednostki w***

społeczeństwie (*Pirke Awot 4,2*) oraz także gniew, gdyż niegodziwości męża rozgniewanego przewyższają jego zasługi (*TB, Nedarim, 22b*).

(Źródło: W. Tyloch, *Judaizm*, wyd. I, Warszawa 1987, s. 299-300, 302-303.)

Oto kolejny ustęp, tym razem poświęcony rytuałom, a zwłaszcza sposobowi przyrządzania posiłków związanych z obrzędami religijnymi. Przytoczony poniżej fragment ma na celu rozwianie wątpliwości, irracjonalnych i wielokrotnie już definitywnie negowanych, w świetle których Żydzi – dla celów związanych z celebrowaniem święta *Paschy* – potrzebują krwi chrześcijańskiego dziecka, aby przyrządzić macę:

*Jego (tzn. Żyda – przypis aut.) zaś odżywianie się reguluje prawo pozwalające mu spożywać mięso tylko ze zwierząt i ptaków, które Biblia (Kapł. 11,3; Powt. Pr. 14,4-6) nazywa czystymi, a popularnie określanymi terminem kaszer („zdatne”), ponieważ muszą pochodzić z odpowiedniego uboju, którego dokonuje specjalista zwany szochet („rzezak”) według ściśle przepisanych reguł mających na celu sprowadzenie do minimum bólu zwierzęcia i usunięciu krwi, gdyż jej spożycie jest całkowicie zakazane (Kapł. 7,26-27; 17,10-14; 19,26; Powt. Pr. 12,16.23; 15,23). **Stąd wszelkie pomówienia, że Żydzi spożywają krew chrześcijańską są niestuszne, fałszywe i oszczercze.***

(Źródło: W. Tyloch, *Judaizm*, wyd. I, Warszawa 1987, s. 309.)

Źródła ikonograficzne:

Poniżej zamieszczone zostały trzy ilustracje odwołujące się do: mordu rytualnego (obrazek A) rzekomego bezczeszczenia hostii (obrazek B), karykatury mitu Żyda panującego nad światem (obrazek C), wreszcie przykład praktyk dyskredytacyjnych stosowanych w

Opracowano w ramach projektu
"Badanie postaw wobec Żydów i stosunku do ich dziedzictwa,
współpraca z lokalnymi partnerami w wybranych 15 miejscowościach, edukacja dla tolerancji",
realizowanego przez Fundację Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego
dzięki wsparciu Fundacji im. Stefana Batorego.

czasach II wojny światowej na terytorium Generalnego Gubernatorstwa przez okupanta hitlerowskiego (obrazek D).

Obrazek A

(Źródło: http://pl.wikipedia.org/wiki/Mord_rytualny)

Malowidło przedstawia wyobrażenie autora Karola de Prevot (XVIII wiek), dla którego inspirację stanowiła legenda o mordzie rytualnym. Obraz znajduje się w sandomierskiej

Opracowano w ramach projektu
"Badanie postaw wobec Żydów i stosunku do ich dziedzictwa,
współpraca z lokalnymi partnerami w wybranych 15 miejscowościach, edukacja dla tolerancji",
realizowanego przez Fundację Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego
dzięki wsparciu Fundacji im. Stefana Batorego.

Katedrze św. Pawła i ze względu na jego makabryczność oraz wymowę rozważane jest jego przeniesienie do muzeum.

Obrazek B

Opracowano w ramach projektu
"Badanie postaw wobec Żydów i stosunku do ich dziedzictwa,
współpraca z lokalnymi partnerami w wybranych 15 miejscowościach, edukacja dla tolerancji",
realizowanego przez Fundację Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego
dzięki wsparciu Fundacji im. Stefana Batorego.

(Źródło: <http://pl.wikipedia.org/wiki/Antysemityzm>)

Wizerunek przedstawia Żydów profanujących Najświętszy Sakrament w Sternbergu (1492 r.). Rycina wykorzystuje motyw (w Polsce znany z podania o poznańskiej kradzieży hostii w 1339 roku) obecny w przekazie antysemitycznym, a głoszący, jakoby Żydzi nie mając szacunku dla hostii, a kierując się nienawiścią do chrześcijaństwa dokonują jej kradzieży (najczęściej rękoma wyznawców chrześcijaństwa, którym płacą za ten haniebny czyn), a następnie – jak przedstawiono powyżej – bezczeszczą ją poprzez cięcie i nakłuwanie. Rycina przedstawia Żydów, którzy z szyderczym wyrazem twarzy tną święte opłatki. Motywem ich działań ma być chęć symbolicznego zadania śmierci lub też sprawdzenia, czy przeistoczenie jest faktem, czy opiera się na mistyfikacji.

Opracowano w ramach projektu
"Badanie postaw wobec Żydów i stosunku do ich dziedzictwa,
współpraca z lokalnymi partnerami w wybranych 15 miejscowościach, edukacja dla tolerancji",
realizowanego przez Fundację Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego
dzięki wsparciu Fundacji im. Stefana Batorego.

Obrazek C

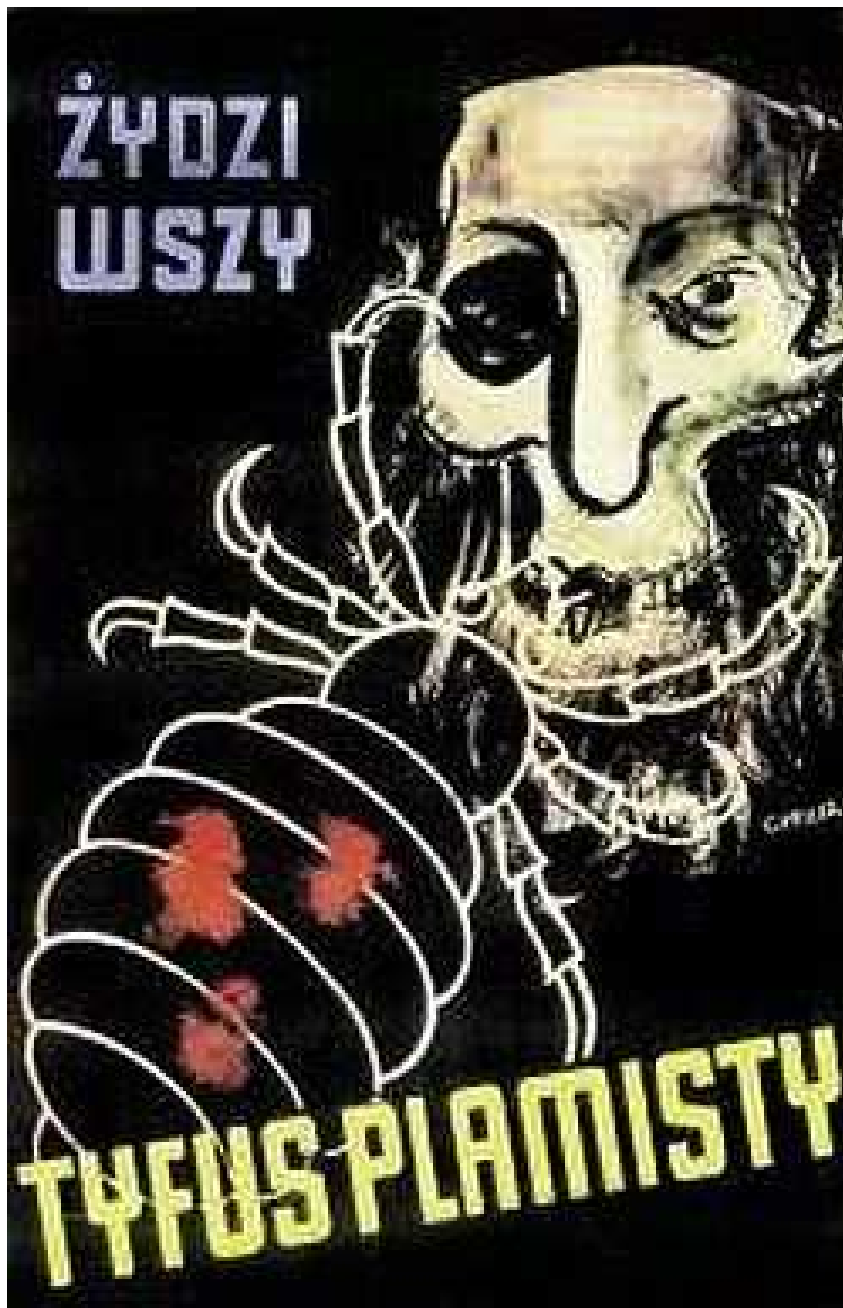

(Źródło: <http://pl.wikipedia.org/wiki/Antysemityzm>)

Opracowano w ramach projektu
"Badanie postaw wobec Żydów i stosunku do ich dziedzictwa,
współpraca z lokalnymi partnerami w wybranych 15 miejscowościach, edukacja dla tolerancji",
realizowanego przez Fundację Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego
dzięki wsparciu Fundacji im. Stefana Batorego.

Karykatura francuska pochodząca z 1898 roku. Abstrahując od wzrastającej w owym czasie we Francji fali antysemityzmu (zaowocowała ona na przykład sprawą Dreyfussa), dzieło odwołuje się do powszechnego, wykorzystywanego zwłaszcza przez antysemityzm nowoczesny stereotypu Żyda, międzynarodowego dyktatora w dziedzinie finansów, wpływającego na kształt globalnej polityki, a zatem posiadającego realną władzę nad światem.

Obrazek D

(Źródło: <http://pl.wikipedia.org/wiki/Antysemityzm>)

Plakat jest bardzo dobrym przykładem praktyk dyskredytacyjnych wykorzystywanych w retoryce antysemitycznej. Pochodzi ze specyficznego czasu masowych, podyktowanych nazistowską ideologią prześladowań ludności żydowskiej. Dystrybuowany w roku 1942, kiedy przygotowywane było „ostateczne rozwiązanie kwestii żydowskiej” (*Die Endlösung der Juden Frage*), miał na celu wywołać u odbiorcy skojarzenie jednostki ludzkiej innego wyznania i narodowości z insektem, a dodatkowo zadziałać na emocje, sugerując

Opracowano w ramach projektu
"Badanie postaw wobec Żydów i stosunku do ich dziedzictwa,
współpraca z lokalnymi partnerami w wybranych 15 miejscowościach, edukacja dla tolerancji",
realizowanego przez Fundację Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego
dzięki wsparciu Fundacji im. Stefana Batorego.

nosicielstwo śmiertelnej choroby, tyfusu. Zwróć uwagę na wykorzystaną technikę przedstawienia: ciemne barwy (dominuje czerń), zniekształcony wizerunek Żyda, dominujący i pierwszoplanowy rysunek wszy.

Tematy do refleksji i dyskusji:

Czy nie uważasz, że wzorce, oparte na sfalsyfikowanym dokumencie, które posłużyły Adolfowi Hitlerowi, nie są godnymi uwagi i nie należy się nimi inspirować, a jego haniebne i powszechnie krytykowane postępowanie ostatecznie nie skompromitowało antysemityzmu, zwłaszcza w jego wersji nowoczesnej?

Czy po straszliwej tragedii narodu żydowskiego, jaką były prześladowania w czasie II wojny światowej i Holokaust wypada jeszcze żywić jakąkolwiek niechęć do tego narodu, zamiast darzyć go współczuciem i szacunkiem oraz solidaryzować się z nim w cierpieniu – bez względu na motywacje takiej postawy, wynikające z: *political correctness* (polityczna poprawność), kultury, tolerancji i niedyskryminacji, czy też szacunku dla starej cywilizacji albo herbertowskiej „potęgi smaku”?

Zastanów się, jak absurdalnie brzmi używanie - jako inwektywy - etnicznej, narodowościowej nazwy własnej *Polak, Niemiec, Francuz* etc. A jednak w odniesieniu do określenia *Żyd* wielu nie przejawia takich oporów. Czy nie uważasz, że jest to niesprawiedliwe i krzywdzące ?

Pomyśl, czy nie boją, nie irytują uwagi kierowane pod adresem reprezentantów polskiej narodowości, często oparte na nieuprawnionych generalizacjach, czyli negatywnych stereotypach? Jak się czujesz słysząc sformułowania, że: *Polak to złodziej, pijany jak Polak, Polak to brudas*? Na pewno bardzo nas to wszystkich dotyka, jest nam przykro, zwłaszcza, że wiemy, iż nie jest to zgodne z rzeczywistością, a sami nie pasujemy to tych negatywnych obrazów. A teraz, wykazując empatię, czyli starając się zrozumieć położenie człowieka narodowości żydowskiej, uświadom sobie, że czuje on i posiada wrażliwość podobną do Twojej, naszej, że również odczuwa gniew gdy słyszy pod swoim adresem przykre opinie, jest mu smutno i gotów zamknąć się w sobie, co nie pomoże budowaniu pozytywnych wzajemnych relacji i nie będzie sprzyjało poznaniu i zrozumieniu. Raniąc nigdy nie zyskuje się zaufania, sympatii, życzliwości i przyjaźni drugiego człowieka.

**Bibliografia dla pragnących poszerzyć swoją wiedzę dotyczącą antysemityzmu –
wybrane pozycje:**

Arendt H., *Korzenie totalitaryzmu*, T. 1-2, Niezależna Oficyna Wydawnicza Warszawa 1993.

Datner – Śpiewak, *Struktura i wyznaczniki postaw antysemickich*, w: *Czy Polacy są antysemitami? Wyniki badania sondażowego*, red. I. Krzemińskiego, Oficyna Naukowa Warszawa 1996, s. 27-64.

De Fontette F., *Historia antysemityzmu*, wyd. I, Wydawnictwo Siedmiogród Wrocław 1992.

Krzemiński I., *Czy Polacy są antysemitami? Zjawisko i znaczenie antysemityzmu*, w: *Czy Polacy są antysemitami? Wyniki badania sondażowego*, red. I. Krzemińskiego, Oficyna Naukowa Warszawa 1996, s. 146-198.

Krzemiński I., *O Żydach i antysemityzmie po 10 latach*, w: *Antysemityzm w Polsce i na Ukrainie: raport z badań*, red. I. Krzemińskiego, Scholar Warszawa 2004, s. 15-170.

Krzemiński I., *Zjawisko ksenofobii. Polacy wobec swych mniejszości narodowych i sąsiadów*, w: *Czy Polacy są antysemitami? Wyniki badania sondażowego*, red. I. Krzemińskiego, Oficyna Naukowa Warszawa 1996, s. 229-247.

Poliakov L., *Historia antysemityzmu*, T. 1-2, Universitas Kraków 2008.

Tazbir J., *Protokoły mędrców Syjonu. Autentyk czy falsyfikat*, Iskry Warszawa 2003.

Tokarska-Bakir J., *Legandy o krwi : antropologia przesądu*, Wydawnictwo W.A.B. Warszawa 2008.